

Kurš piegādātājs jāaizsargā no negodīgas tirdzniecības prakses? 2/44/23

Juriste, PwC Legal
Terēza Vāgentroca

Pēdējā laika straujās inflācijas radīto seku dēļ Konkurences padome ir uzsākusi mazumtirdzniecības tirgu uzraudzību. Analizējot iegūto informāciju, dažādos aspektos ir iespējams gūt labāku izpratni par mazumtirgotāju un piegādātāju attiecībām un to ietekmi uz tirgu.¹ Tuvākajā laikā sagaidāms, ka Konkurences padome publicēs savas uzraudzības laikā iegūto informāciju un secinājumus, un vēl jo lielāka uzmanība tiks pievērsta gan godīgas tirdzniecības prakses pārkāpumiem, gan noteiktajiem aizliegumiem, kas pircējam un mazumtirgotājiem jāievēro. Lai gan ir grūti prognozēt uzraudzības secinājumus, politiskā spiediena rezultātā var tikt radītas būtiskas izmaiņas nozarē.

Likuma subjekti

Negodīgas tirdzniecības praksi regulē Negodīgas tirdzniecības prakses aizlieguma likums (NTPAL), kas attiecināms uz vairākiem subjektiem: lauksaimniecības un pārtikas preču piegādātāji, pircēji un mazumtirgotāji, kā arī nepārtikas preču mazumtirgotāji. Šie likuma subjekti darbojas dažādos piegādes ķēdes posmos. NTPAL galvenais mērķis ir aizsargāt piegādātājus no mazumtirgotāju iepirkuma varas negodīgas izmantošanas, kā arī novērst negodīgu tirdzniecības praksi visā lauksaimniecības un pārtikas preču piegādes ķēdē. Redzams, ka atkarībā no darbības jomas nosaka atšķirīgu aizsardzības pakāpi, proti, nepārtikas preču piegādātāji ir mazāk aizsargāti nekā pārtikas piegādātāji.

Sākumā jāprecizē, kas iekļaujas minētajos subjektos, un kā noteikt, vai tiem piemērojamas NTPAL normas:

- *Piegādātājs* saskaņā ar NTPAL 1. panta 6. punktu ir lauksaimniecības un pārtikas preču piegādātājs vai persona, kas pārdod preces nepārtikas preču mazumtirgotājam. Regulējums aizsargā šo uzņēmumu intereses;
- *Pircējs* ir juridiska persona, kas iegādājas lauksaimniecības vai pārtikas preces. Saskaņā ar NTPAL 1. panta 7. punktu šim subjektam likums piemērojams divos gadījumos: ja (1) tā neto apgrozījums pārsniedz 2 miljonus eiro vai (2) tā ir valsts pārvaldes iestāde. Piemēram, pircējs, uz kuru attiecas NTPAL prasības, ir ēdināšanas ķēde vai vairumtirgotājs, kura apgrozījums pārsniedzis 2 miljonus eiro pēdējā finanšu gadā, vai valsts slimnīca, kad tā iepērk augļus. Jānorāda, ka arī mazumtirgotāji ir ietverti pircēja definīcijā, jo tie iegādājas preces no piegādātāja, taču tiem ir dažādi citi priekšnoteikumi, lai uz tiem attiektos NTPAL. Turklāt to īpašā izdalījuma dēļ definīcijā tiem nav jāpārsniedz noteikts apgrozījuma sliekšnis pēdējā finanšu gadā.
- *Mazumtirgotājs lauksaimniecības un pārtikas preču tirgošanā* atbilstoši NTPAL 1. panta 4. punkta skaidrojumam ir saimnieciskās darbības veicējs vai saimnieciskās darbības veicēju apvienība, kas pastāvīgā tirdzniecības vietā pārdod lauksaimniecības un pārtikas preces. Šeit likums neparedz nekādus papildu aspektus un nenorāda apgrozījuma limitus, kurus sasniedzot, likums būtu piemērojams, tātad tā prasības jāpilda jebkuram lauksaimniecības un pārtikas preču mazumtirgotājam, kas sadarbojas ar piegādātāju. NTPAL piemērošanā tiek prezumēts, ka šim mazumtirgotājam pastāv iepirkuma vara pret piegādātāju;
- *Mazumtirgotājs nepārtikas preču tirdzniecībā* atbilstoši NTPAL 1. panta 5. punkta sniegtajam

skaidrojumam ir saimnieciskās darbības veicējs vai saimnieciskās darbības veicēju apvienība, kura pastāvīgā tirdzniecības vietā pārdod preces, kas nav lauksaimniecības un pārtikas preces. Lai likums būtu piemērojams, jānovērtē, vai mazumtirgotājs spēj tieši vai netieši piemērot vai uzspiest piegādātājiem netaisnīgus un nepamatotus noteikumus, nosacījumus vai maksājumus un var kavēt, ierobežot vai deformēt konkurenci mazumtirdzniecībā konkrētajā preču tirgū Latvijas teritorijā, ņemot vērā iepirkuma varu pietiekami ilgā laikposmā un piegādātāju atkarību šajā tirgū.

Nepārtikas mazumtirgotāja iepirkuma varas noteikšana

Kā jau minēts, NTPAL ir piemērojams tikai tiem nepārtikas preču mazumtirgotājiem, kas spēj tieši vai netieši realizēt negodīgu tirdzniecības praksi pret piegādātāju. Noteikt, vai nepārtikas preču mazumtirgotāji ir NTPAL subjekti, ir iespējams, kopsakarā izvērtējot divus elementus: iepirkuma varu un piegādātāja atkarību.²

Lai to izdarītu, jānosaka attiecīgais mazumtirdzniecības tirgus un attiecīgais iepirkuma mazumtirdzniecības tirgus, kas ietver nepieciešamību noteikt attiecīgo preces tirgu un ģeogrāfisko tirgu. Šādas novērtēšanas mērķiem jāņem vērā dažādi aspekti, piemēram, vai prece ir aizstājama un vai pircējs izvēlētos līdzīgu, ja šī nebūtu pieejama. Tāpat jāvērtē, vai piegādātājam ir iespēja viegli pārorientēties no konkrēto preču vai preču grupas ražošanas vai piegādes uz cita veida preču vai preču grupas ražošanu vai piegādi.

Pēc tam jāizvērtē iepirkuma vara. Tā pastāv, piemēram, ja:

- pircēju/mazumtirgotāju tirgus ir koncentrētāks par piegādātāju tirgu, potenciāli dodot tiem iespēju tieši vai netieši uzspiest vienošanās noteikumus;
- mazumtirgotājam nav sarežģīti pārorientēties uz citu piegādātāju, proti, mazumtirgotājiem pastāv liela izvēles brīvība;
- mazumtirgotājs/pircējs iegādājas lielu daudzumu preču vai arī mazumtirgotājam/pircējam ir liela tirgus daļa, kas ļauj tam būtiski ietekmēt piegādātāja komercdarbību, piegādātājam ir spiediens piekrist negodīgiem tirdzniecības noteikumiem;³
- citi aspekti, kas palīdz novērtēt, vai pircējam ir vara pret piegādātāju.

Kad ir noteikts attiecīgais tirgus, no iegūtās informācijas ir iespējams izvērtēt, vai mazumtirgotājam pastāv iepirkuma vara, tāpēc šo divus elementus nav iespējams novērtēt atsevišķi.

Katrs gadījums un katra preču grupa konkrētā tirgū jāvērtē individuāli, tāpēc nepārtikas preču mazumtirgotājiem ieteicams regulāri sekot līdzi savai iepirkuma varai pret piegādātājiem. To var īstenot, ieviešot riska novērtēšanas mehānismus, kas ļauj ar standartizētiem jautājumiem ātri un efektīvi novērtēt, vai pret piegādātāju pastāv iepirkuma vara un tāpēc jāievēro NTPAL 6. panta prasības.

Lauksaimniecības un pārtikas preču darījumi – piemērošanas prakse

No atziņām, kas paustas Senāta Administratīvo lietu departamenta 01.02.2022. spriedumā lietā Nr. SKA-54/2022,⁴ secināms – Konkurences padomei, vērtējot pārkāpumu, nav jāvērtē, vai faktiski pastāv iepirkuma vara, jo no termina skaidrojuma un NTPAL 1. panta 4. punkta definīcijas izriet, ka likums piemērojams jebkuram mazumtirgotājam. Šeit ir redzama atšķirība no nepārtikas preču mazumtirgotāja termina izpratnes, jo atbilstoši NTPAL 1. panta 5. punktam likums būs piemērojams tikai tiem nepārtikas preču mazumtirgotājiem, kam ir iepirkuma vara.

NTPAL mērķis ir ierobežot mazumtirgotāju iepirkuma varu pret piegādātāju, savukārt minētajā spriedumā norādīts, ka likuma mērķim pretēja būtu tādu mazumtirgotāju sodīšana, kuriem šāda iepirkuma vara nemaz nepiemīt un kuri konkrētus līguma noteikumus panākuši pušu vienlīdzīgās pozīcijās balstītas vienošanās ceļā. Tādēļ jāpievērš uzmanība tam, ka arī lauksaimniecības un pārtikas preču mazumtirgotāju nedrīkst sodīt, ja tam nav faktiskas iepirkuma varas pret piegādātāju. Tomēr Senāta paustā atziņa ir vērtējama kritiski, jo tā norāda uz augstu pierādīšanas nastu.

Atbildība

Konstatējot godīgas tirdzniecības prakses pārkāpumu, Konkurences padome lemj par pārkāpuma konstatēšanu un tiesiskā pienākuma uzlikšanu, naudas sodu vai brīdinājumu. Naudas sodu aprēķina atbilstoši Konkurences likumam, un tā aprēķināšanas kārtību nosaka 29.03.2016. MK noteikumi Nr. 179.

Ieviešot riska noteikšanas mehānismus un regulāri sekojot līdzi savai ietekmei, kā arī dažos gadījumos pievēršot uzmanību, vai pēdējā finanšu gada apgrozījums nav pārsniedzis NTPAL noteikto limitu, ir iespējams pilnvērtīgi attīstīt biznesu, neierobežojot sevi ar neattiecināmām normatīvo aktu prasībām, vai gluži pretēji – ir iespējams laikus apzināties nepieciešamību ievērot NTPAL un rīkoties saskaņā ar to, tādējādi izvairoties no Konkurences padomes piemērotā soda.

¹ Konkurences padome padziļināti pēta ikdienas patēriņa preču mazumtirdzniecības tirgu. Pieejams: šeit

² Konkurences padomes Negodīgas tirdzniecības prakses aizlieguma likuma piemērošanas vadlīnijas 2022. gads, 235. punkts. Pieejams: šeit.

³ Turpat, 245. punkts.

⁴ Senāta Administratīvo lietu departamenta 2022. gada 1. februāra spriedums lietā Nr. SKA-54/2022, 6.–11. punkts. Pieejams: šeit.